

(Posudek oponenta rigorózní práce)

Oficiální étos čs. státu v období komunistického režimu stavěl se silnější či slabší intenzitou na hodnotách budování, tvůrčí práce, oslavy úspěchů a vize lepšího, šťastnějšího života současníků a dalších generací. Tento étos vysloveně programově (nebo i podvědomě) vytěsňoval z veřejného prostoru vše, co by mohlo prezentovaný optimistický obraz narušit. Nehody či neštěstí do života podle plánu řízené společnosti jakoby nepatřily, a pokud k nim již došlo, v horším případě se jednalo o působení nepřátelských sil, v lepším případě se jednalo o díl náhody.

Mgr. et Mgr. Tereza Šírová se rozhodla prozkoumat právě tento aspekt „problematické“ náhody, jež musel „státní optimismus“ komunistického režimu vstřebat a prezentovat jej v souladu s jeho potřebami. Téma leteckých a železničních nehod, tedy fatálních událostí s potenciálem zasáhnout osudy desítek až stovek lidí, je k tomuto výzkumu mimořádně vhodné a umožňuje sledovat mediální strategii, jak se během čtyř dekad komunistického režimu vyvíjela a proměňovala.

Studentka si pro analýzu vybrala dvě desítky nehod a to s důrazem na rovnoměrné pokrytí sledovaného období. Výzkum přitom opřela o dosavadní výsledky zpracované v její magisterské diplomové práci (v rig. práci z ní využívá pouze tři případy, zbylé události zpracovala nově). Z hlediska metodologického autorka funkčně kombinuje kvalitativní a kvantitativní analýzu článků sledovaných médií a své výsledky dále studuje z hlediska tzv. zakotvené teorie – politického a společenského kontextu, v němž se konkrétní nehoda stala. Velmi vhodně získaný mediální obraz železničních a leteckých nehod konfrontuje s dosavadní odbornou literaturou a poznatky získanými studiem archivních pramenů (uložených v Archivu bezpečnostních složek a Národním archivu). Této výzkumné strategii odpovídá také přehledná struktura rigorózní práce, v níž vedle nezbytného metodologického úvodu zpracovává jednotným způsobem vybrané dopravní nehody (průběh a okolnosti nehody, společenská a mediální situace, analýza zpravodajského pokrytí). Práci doprovázejí dobře zvolené přílohy.

Použité metodologické postupy byly využity již v magisterské práci, v níž autorka zformulovala několik předběžných hypotéz, jež se v předkládané rigorózní práci pokusila (na větším počtu nehod, resp. získaném objemu údajů) ověřit.

Předkládaná práce představuje podle mého názoru cenný a podnětný příspěvek pro poznání charakteru komunistického režimu. Čtenáři například nemůže uniknout zarážející rozpor mezi nízkou výší trestů pro viníky velkých železničních neštěstí 50. let a drakonickými tresty (vč. trestů smrti) v rámci vykonstruovaných politických procesů. Nabízím také srovnání s (politicky ovlivněnými) procesy s technickou inteligencí, které byla dávana za vinu důlní neštěstí v OKR počátkem 50. let (viz Pitronová, Blanka: *Proces, který otrásl Ostravskem*. Opava 1992.) Hypotézy, jež T. Šírová zformulovala a výzkumem dále upřesnila, nesporně přispívají k prohloubení našich znalostí o povaze režimu.

V rámci opponentského posouzení práce přitom upozorňuji na některé **slabiny** rigorózní práce:

- v partiích práce, v nichž autorka nastiňuje společensko-politickou situaci a situaci v médiích se autorka dopustila na některých místech přílišných simplifikací, či nepřesností. Např. k charakteristice roku 1948 nelze přiřadit zahájení znárodnování (událo se již v roce 1945; v roce 1948 proběhla pouze druhá vlna) a kolektivizace (fakticky od roku 1950; zákon o JZD přijat až v roce 1949); srv. s. 30.
- líčení společensko-politické situace autorka opírá v zásadě o 2 tituly, které jsou ovšem podle mého soudu často užívány nevhodně (J. Končelík a kol.: *Dějiny českých médií*, kol.: *Kronika českých zemí od pravěku po současnost*). Mnohem lépe by působilo, pokud by se autorka opírala o konkrétní tituly k dílčím jevům: např. k vývoji cenzury bylo možné využít práci K. Kaplana a D. Tomáška: *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*; k měnové reformě 1953 knihu Z. Jiráskova: *Velká peněžní loupež*; k trestnímu stíhání hudebních skupin práci M. Vaňka: *Byl to jenom rock'n'roll? Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*. / Pro charakteristiku obecné politické situace bych spíše volil „akademické“ *Velké dějiny země koruny české*.
- autorka mohla pro lepší zasazení do kontextu vývoje dopravy v Československu využít přehledovou práci kol. autorů: *Historie dopravy na území České republiky* (Praha 2006); zde mj. zmíněna také jedna z nejtragičtějších nehod tramvajové dopravy (Ústí nad Labem; 1947).

- další drobné připomínky obsahuje „Příloha“, která tvoří nedílnou součást tohoto oponentského posudku

Uvedené slabiny ovšem nijak nesnižují dojem z celkově velmi dobře odvedené práce, která má nesporně potenciál pro pokračování výzkumu – předpokládám, že slibné výsledky budou prohloubeny v dizertační práci autorky. Jako náměty k rozpravě proto současně nabízím k úvaze tyto **podněty**:

- autorka výzkum založila na rozboru zpráv dvou významných deníků (*Rudé právo, Mladá fronta*). Dávám ke zvážení, zda by minimálně pro období 60. let, kdy dochází k postupné změně způsobu informování o leteckých a železničních nehodách, nebylo účelné rozšířit spektrum sledovaných periodik. Zajímavé by mohlo být *Svobodné slovo, Lidové demokracie* (jako periodika stran Národní fronty), deník ROH *Práce* (s ohledem na kritiku nedbalosti zaměstnanců ČSD). Také by mohlo být přínosné prozkoumat reakce krajského a okresního tisku.
- za prozkoumání by jistě také stál mediální obraz větších nehod městské hromadné dopravy
- mělo by smysl sledovat (alespoň v některých případech) prezentaci soudní dohry v médiích?

Závěrem s potěšením konstatuji, že předložená rigorózní práce Mgr. et Mgr. Terezy Šírové podle mého názoru odpovídá kritériím kladeným na tento typ práce a

doporučuji,

aby se stala podkladem pro úspěšnou obhajobu.

V Opavě, 8. 3. 2015

Doc. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D.
KMS IKSŽ FSV UK

Příloha

- s. 33: v případě „Břeclavy“ nemusí jít nutně o pravopisnou odchylku (srv. pozn. 54), protože do r. 1925 neslo město název *Břeclava* (femin.). Mohlo se tedy jednat o užití zažitého pojmenování.
- s. 35: povinnost novináře být členem svazu novinářů byla zakotvena již v zákoně č. 101/1947 Sb. o postavení redaktorů a Svazech novinářů z května 1947; v roce 1950 ji tiskový zákon pouze přebíral
- s. 39: formulace „socialistický režim“ není pro charakteristiku roku 1953 vhodná
- s. 40: vznikem HSTD stát nemohl „přiznat existenci cenzury“, neboť tento orgán byl tajný
- s. 41: překlep – „přlís“
- s. 47: stylistika – „Pokračování roku 1956 výrazně ovlivnily tzv. polské a maďarské události.“ (!)
- s. 53: Antonín Novotný byl „prvním“, nikoli generálním tajemníkem ÚV KSČ
- s. 53: Antonín Zápotocký nezemřel „začátkem roku 1957“, ale koncem toho roku (13. 11.)
- s. 62: zkratka „NSR“ je dobová; přesnější je zkr. SRN, která lépe odpovídá oficiálnímu názvu státu
- s. 85: podle mého názoru byl smysl tiskového zákona z roku 1966 naopak antiliberalizační
- s. 92: chyba v převzatém citátu z knihy J. Končelíka a kol. – správně má být „odsoudil reformně orientované Literární noviny“, nikoli *podpořil*
- s. 105: v lednu 1969 nedošlo ke změně názvu státu; federalizace ČSSR se v názvu státu neprojevila, pouze vznikly národní republiky (ČSR a SSR).
- s. 131: expres. termín „ututlat“
- s. 135, pozn. 343: text poznámky je nedokončený
- s. 135, pozn. 345: jméno podezřelého – upozorňuji na úskalí uvádění plných jmen s ohledem na znění platného archivního zákona; pro veřejnou verzi doporučuji raději používat iniciály
- s. 136: „chartu“ – nemá být „Chartu“?